

Lübnanlı Corcî Şâhîn
'Atıyye ve Şiirleri

Dr. Ahmet Şen

Ankara 2022

Lübnanlı Corcî Şâhîn
'Atıyye ve Şiirleri

Editör

Dr. Mahmut Üstün

Yazar

Dr. Ahmet Şen

ISBN: 978-625-7305-66-2

1. Baskı

Mart, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 431

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail: grafik@grafiker.com.tr

Web : grafik.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
KISALTMALAR.....	7

GİRİŞ

1. Araştırmanın Kapsamı Amacı Yöntemi.....	9
2. Kaynakları.....	10
3. Corcî Şâhîn 'Atıyye'nin Yaşadığı Döneme Genel Bir Bakış.....	11
3.1. Siyasî Hayat.....	13
3.2. Sosyal Hayat.....	20
3.3. İlmî ve Kültürel Hayat.....	22

BİRİNCİ BÖLÜM

CORCÎ ŞÂHÎN 'ATIYYE'NİN HAYATI

1. İsmi ve Ailesi.....	25
2. Eğitimi ve Eserleri.....	29
3. Şahsiyeti ve Kültürü.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

CORCÎ ŞÂHÎN 'ATIYYE'NİN ŞİİRİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. Divanı.....	45
2. Muhteva Bakımından Şiiri.....	47
1. Gazel.....	50
2. Mersiye.....	59

3. İhvâniyyât.....	87
3.1. Tebrik ve kutlama	88
3.2. Yazışma	119
3.3. Selamlama (Terhib).....	130
4. Methiye.....	138
5. Vasf (Tasvir-Betimleme).....	150
6. Hikmet	168
7. Hiciv (şikayet-Sosyal Eleştiri).....	176
8. Tarihlendirme şiirleri	202
9. Diğer şiirleri.....	212

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CORCİ ŐÂHİN ATIYYE'NİN ŐİİRLERİNDE ŞEKİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

4	3.1. Şekil Özellikleri.....	215
	3.1.1. Nazım Türleri	215
	3.1.2. Vezin ve Kafiye	215
	3.1.3. Kasîdenin Yapısı.....	220
	3.2. Üslup	232
	3.2.1. Corcî Şâhîn 'Atıyye'nin şiirlerinde Anlatım Yöntemleri.....	232
	3.2.2. Beyân ve Bedî' Sanatların Kullanımı	237
	SONUÇ	275
	KAYNAKÇA	281
	DİZİN	295

ÖNSÖZ

Tarih boyunca duygu ve düşünceleri etkili bir yolla aktarmanın temel aracı olan şiir, tüm dönemlerde Arapların eşsiz örnekler ve simalar sunduğu bir alan olmuştur. Arap edebiyatında ana konuları insan ve alem olan şiir, içerisinde var olduğu toplumun değerleri ve gündemiyle sıkı bir ilişkiye sahip olmuştur. Bir nevi şair toplumunun aynası olarak telakki edilmiştir.

Her ne kadar Arap edebiyatında şair ve şiir denilince Cahiliye dönemi şairleri ve mu'allakalar akla gelse de sonraki dönemlerde de ilk isimleri ve şiirleri aratmayacak şairler yetişmiş ve eşsiz şiirler nazmedilmiştir. Bu dönemlerden biri de 19. yy. Arap Dünyasının Batı tarzı bilim, sanat, eğitim ve kültür değerleriyle sıkı bir münasebet kurduğu asır olarak değerlendirilen Modern dönemdir. Bu etkileşim kendisini edebî faaliyetlerde de göstermiş, bazı şairler klasik şiir tarzına bir başkaldırı mahiyetinde farklı nazım türleri geliştirmiş, bazı şairler ise klasik tarzın ihyası adına farklı ekoller kurarak klasik üsluba yönelmişlerdir.

Söz konusu dönemde Osmanlı hakimiyetindeki Arap coğrafyasında Lübnan basın-yayın faaliyetleri ve edebiyat dünyasına sunduğu orijinal simalarla öne çıkmaktadır. Bu simalardan birisi de yeniliklere kapalı olmamakla beraber klasiğe bağlı kalan Corcî Şâhîn 'Atıyye'dir. Bu çalışmada onun tespit edilen tüm şiirleri muhteva ve şekil bakımından ele alınmıştır.

Giriş bölümünde, araştırmanın amacı, yöntemi, kaynakları ve şairin yaşadığı dönemin siyasi, sosyal, kültürel orta-

mına genel bir bakış yapılmıştır. Birinci bölümde şairin hayatı eserleri ve yetiştiği çevreye dair bilgi verilip değerlendirmelerde bulunulmuştur. İkinci bölümde, Corc'ın şiirleri, muhteva bakımından ele alınmıştır. Bu bağlamda onun gazel, mersiye, ihvâniyyât, medih, tasvir, hikmet, hiciv temalı şiirleri zikredilmiştir. Bu şiirler arasında tarihlendirme şiirleri ve belli bir temaya hasredilemeyen şiirleri de incelenmiştir. Üçüncü bölümde şairin şiirlerinde benimsediği dil ve üslup ile kullandığı edebî sanatlara yer verilmiştir.

Bu kitabın yazımı esnasında çok sayıda araştırmacının fikirlerine başvurulmuş ve titiz bir süreç yürütölmüştür. Bu noktada özellikle çalışmanın her aşamasında bilfiil yardımlarını gördüğüm editörüm Dr. Mahmut ÜSTÜN'e, ayrıca görüş ve tavsiyeleriyle katkılarını ve desteklerini aldığım tüm hocalarıma ve aileme şükranlarımı sunarım.

Ahmet ŞEN
Erzincan

KAYNAKÇA

- 'Askerî, Ebû Hilâl. *Kitâbu's-Smâ'ateyn*. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Unsuriyye, 1419.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. "Lugatu'l-Ma'arrî". *el-Edîb* 3/6 (Haziran 1944), 72-74.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. "el-Ahlâm". *el-Meşrik* 3/10 (Mayıs 1900), 448-452.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. "Îlâ Lubnân". *el-Muktataf* 30/6 (Haziran 1905), 459.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. "Îlâ'l-Gad". *el-Meşrik* 3/3 (Şubat 1900), 111-116.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. *Dîvânu Nesemâtu's-Sabâ fi Manzûmâti's-Sibâ*. Lubnan: el-Matba'atu'l-'Usmâniyye, 1904.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. *el-Mu'temed*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2. bs., 2011.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. *el-Mu'temed*. Beyrut: Mektebetu Sâdır, 1927.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. *Sullemu'l-Lisân fi's-Sarfi ve'n-Nahvi ve'l-Beyan ed-Derecetü'r-Rabî'a*. Beyrut: Dâru Reyhânî, 1932.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. *Sullemu'l-Lisân fi's-Sarfi ve'n-Nahvi ve'l-Beyan ed-Derecetü'l-Hâmise*. Beyrut: Mektebetu Sâdır, 1933.
- Akdemir, Hikmet. *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*. İzmir: Nil Yayınları, 1999.
- Aksın, Ahmet-Çetinkaya, Arzu. Rus İmparatorluğu Ortodoks Filistin Cemiyeti'nin (Arz-ı Filistin Cemiyeti) Ortadoğu'daki Faaliyetleri. Ed. Fahrettin Gün-Dr. Halil İbrahim Erbay İstanbul: TBMM Milli Saraylar, 2017.
- Aktaş, Necati vd., *Ermeni Olayları Tarihi I Hüseyin Nâzım Paşa*. Ankara: y.y., 1993.

- Anıçkov, N. M., *Uçebniya i Vraçeniya Zavedeniya İmperatorkavo Pravoslavno Obşestva (İPPO) v Sirii i Palestine, Otçet Çlena Soveta Obşestva N. M. Aniçkova, Uçebnie Zavedeniya Sirii i İudei, Ç. 1, Tipografiya V. Kirşbauma, St. Petersburg 1901.*
- Anıçkov, N. M., *Uçebniya Zavedeniya İmperatorskavo Pravoslavno Palestinskavo Obşestva (İPPO) v Sirii i Palestine, Otçet Çlena Soveta Obşestva N. M. Aniçkova, Uçebniya Zavedeniya v Galilee, Ç. 2, Tipografiya V. F. Kirşbauma, St. Petersburg 1910.*
- Antiochpatriarchate. “معهد القديس يوحنا الدمشقي اللاهوتي”. Erişim 31 Ocak 2022. <https://www.antiochpatriarchate.org/ar/category/st-john-of-damascus-institute-of-theology/98/>
- Arslan, Melikşah. *Suriye ve Filistin’de Rus Mevcudiyeti ve Osmanlı Siyaseti (1847-1914)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Aydın, Mustafa. *Arap Dili Belâgatında Bedî’ İlmi ve Sanatları*. İstanbul: İşaret, 2018.
- Baktıaya, Adil. “19. Yüzyıl Suriyesinde Hristiyan-Müslüman İlişkilerinde Değişim 1860 Şam Olayları”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 58/2 (Eylül 2011), 23-44.
- Bâşâ, Muhammed Halîl. *Mu’cemu A’lâmi’d-Durûz fi Lubnan*. 2 Cilt. Lübnan: ed-Dâru’t-Tekaddumiyye, 2. bs., 2010.
- Bayraktar, Hilmi. “Ortadoğu İle İlgili Ayrılkıç Basın Faaliyetleri Hakkında Sultan II. Abdülhamit’e Sunulan Bazı Layihalar”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18 (2007), 151-160.
- Bekkâr, Yusuf Huseyn. *İtticâhâtu’l-Ğazel fi’l-Karni’s-Sânî ‘Aşar*. Mısır: Dâru’l-Ma’ârif, ts.
- Bezci, Ramazan. *Muhammed Emin ez-Zilevî ve Divanı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Bibliothèque National De France (BNF). “Şâhîn ‘Atıyye”. Erişim 11.02.2022. <https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb17169409x>
- Bulut, Ali. *Belâgat Meânî, Beyân Bedî’*. İstanbul: İFAV, 2013.

- Bustânî, Fuâd Efrâm. “Matbû’âtun Şarkıyyetun Cedîdetun”. *el-Meşrik* 30/6 (Haziran 1932), 478-479.
- Bustânî, Fuâd Efrâm. “Matbû’âtun Şarkıyyetun Cedîdetun”. *el-Meşrik* 30/8 (Ağustos 1932), 718-719.
- Bustânî, Fuâd Efrâm. “Matbû’âtun Şarkıyyetun Cedîdetun”. *el-Meşrik* 30/11 (Kasım 1932), 878-879.
- Buzpınar, Şit Tufan, “Lübnan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Çakır, Kubilay. *Lübnan Siyasal Sisteminin Açık Ve Kapalı Medeniyet Yaklaşımları*. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi, Medeniyetler İttifakı Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Çakır, Mürüvvet Türken. *XIX. Ve XX. Yüzyıl Arap Edebiyatında Tarihi Roman Mısır, Suriye, Lübnan Örneği*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Cebbûr ‘Abdu’n-Nûr. *el-Mu’cemu’l-Edebî*. Beyrut: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, 1984.
- Cebûrî, Kâmil Selman. *Mu’cemu’l-Udeba min ‘Asri’l-Cahilî hatta Seneti 2002*. Beyrut: Dâru’l-kutubu’l-‘ilmiyye, 2003.
- Çelik, Kürşat. *Beyrut-Şam Demiryolunun İnşası Ve İşletilmesi (1891-1914)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Çetin, Nihad M. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2. bs., 2011.
- Cevherî, İsmail b. Hammad. *es-Sihâh Tacu’l-Luğa ve Sihâhu’l-‘Arabiyye*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, 1987.
- Çokyürür, Mehmet Zahid. *Arap Şairlerden el-Habsî el-Umânî ve Şiiri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Cürcânî, Abdulkahir b. Abdurrahman. *Esrâru’l-Belâga*. Kahire: Matba’atu’l-Medenî, ts.
- Dâğır, Es’ad Halîl. “el-Medârisu’r-Rûsiyye fi Suriyye”. *el-Muktataf* 26/10 (Ekim 1901), 901-904.

- Dâgır, Yusuf Es'ad. *Kâmûsu's-Sahâfetu'l-Lubnâniyye: 1858-1974*. Beyrut: Menşûrâtu'l-câmi'atu'l-lubnaniyye, 1974.
- Dayf, Şevkî. *Funûnu'l-Edebi'l-'Arabîyyi el-Fennu'l-Ğmâî 2: er-Risâ*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1955.
- Dehhân, Sâmî. *el-Hicâ'*. Kâhire Dâru'l-Ma'ârif, 3. bs., 1957.
- Dehhân, Sâmî. *el-Vaşf*. Kâhire Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- Demirayak, Kenan. "Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tarih Düşürme Şiirleri". *Şarkiyat Mecmuası*. 25/2 (2014), 87-124.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi (Osmanlı Dönemi)*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2015.
- Demirel, Şener. "Divan Şiirinde Redd-i Matla". *Bilîg*. 31 (Aralık 2004), 161-177.
- Dîneverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe. *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Kâhire Dâru'l-Hadîs, 1423.
-
- 284 Doha Dictionary, "Culûs". Erişim 18 Şubat 2022. <https://www.dohadictionary.org/dictionary/> جلوس
-
- Doha Dictionary. "Mun'âd". Erişim 15 Şubat 2022. <https://www.dohadictionary.org/dictionary/> مناد
- Durmuş, İsmail - Pala, İskender. "İstiare". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23/315-318. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Durmuş, İsmail. "Hiciv". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/447-449. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Durmuş, İsmail. "Hüsn-i Ta'lîl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 19/32-33. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Durmuş, İsmail. "İntihâ". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22/346-347. (İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Durmuş, İsmail. "Kâfiye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24/149-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Durmuş, İsmail. "Mecaz". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 28/217-220. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Durmuş, İsmail. "Methiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/406-408. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

- Durmuş, İsmail. “Muamma”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 30/320-322. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Durmuş, İsmail. “Mübâlağa”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/424-426. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Durmuş, İsmail. “Reddü'l-Acüz Ale's-Sadr”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 34/521-522. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Durmuş, İsmail. “Tazmin”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/204-206. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Durmuş, İsmail. “Telmih”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/407. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Durmuş, İsmail. “Teşbih”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/553-556. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Durmuş, İsmail. “Teşhis”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/565-566. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Durmuş, İsmail. “Tevriye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 41/45-47. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Durmuş, İsmail. “Tezat”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 41/58-60. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Ekinci, İsmail. *Tasavvuf Şairi Nablusî ve Şiirleri*. Ed. Hasan Taşkıran. PDF: İksad, 2020.
- Elmalı, Hüseyin. “Tasvir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/135-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- En-Nehâr, “Es'ad Bavlus Yetezekeru Meâsira Yûsuf Bek Kerem”. Erişim 4 Aralık 2021. <https://www.annahar.com/arabic/article/193722-أسعد-بولس-يتذکر-مأثر-يوسف-بك-كرم>
- Ergin, Mehmet Mesut. “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Sosyal Unsurlar”. *Nüsha* 6/21 (2006), 41-67.
- Ertuğ, Zeynep Tarım. *Osmanlı Devleti'nde XVI. y.y. Cülûs ve Cenâze Törenleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.
- Esed Rustem. *Medînetu'l-İlah Antâkiyâ*. 3 cilt. UK: Hindâwî, 2021
- Esved İbrahim. *Târîhu'l-Ezhân fi Târîhi Lubnan*. Beyrut: y.y., 1925.

- Esved, İbrahim Bek. *Kitâbu Tenvîru'l-Ezhân fî Târihi Lubnân*. 4 Cilt. Beyrut: y.y., 1935.
- Esved, İbrâhîm. *Delîlu Lubnân*. Ba'abdâ: el-Mektebetu'l-'Usmâniyye, 1906.
- Facebook. "History Beirut". Erişim 3 Aralık 2021. https://www.facebook.com/HistoryBeirut/photos/_/365450890650992/
- Facebook. "Nabilismail". Erişim 29 Eylül 2021. <https://m.facebook.com/Nabilismail99/posts/1067801726707602/>
- Facebook. "فم الميزاب". Erişim 26 Şubat 2022. <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.1774284472869245.1073741851.1693633544267672&type=3>
- Fazlıoğlu, Şükran. "Yâziçî Nâsîf b. Abdullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/367-368. İstanbul: TDV Yayınları, 2013
- Ferâhîdî, el-Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-'Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Sâmerrâî. 8 Cilt. Beyrut: Mektebetu Hilâl, 1408/1988.
- Fidan, İbrahim. *Arap Şairlerden İbnu'n-Nakîb ve Şiiri*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.
- Fîlîb dî Tarrâzî. *Târîhu's-Sihâfeti'l-'Arabiyye*. 4 cilt. Beyrut: Matbû'atu'l-Edebiyye, 1913.
- Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *Kâmûsu'l-Muhît*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, ts.
- Fuâd Şâhîn. *et-Tâifiyyetu fî Lubnan Hâdiruhâ ve Cuzûruha't-Târîhiyye ve'l-İctimâiyye*. Beyrut: Dâru'l-Hadâse, 1986.
- Gündüz, Ahmet. "Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurların Aldıkları Madalya, Rütbe ve Nişanlar (M. 1879-1909)". *History Studies International Journal of History* 3/3 (2011), 308-324.
- Güneş, Gülizar Açık. *Mersin Levanten Yapıları Üzerine Bir İnceleme*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

- Hafâcî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Sa'îd b. Sinân. *Sirru'l-Fesâha*. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1982.
- Hallâk, Hassân. *Beyrut el-Mahrûse fi'l-'Ahdi'l-'Usmânî*. Beyrut: ed-Dâru'l-Cemâ'iyye, 1987.
- Hâşimî, Ahmed. *Cevâhiru'l-Belâga fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2013.
- Hillî, Safiyyuddîn. *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-Bedî'iyye*. thk. Nesîb Neşâvî. Beyrut: Dâru Sâdır, 2. bs., 1992.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1993.
- İbn Raşîk, Ebû Ali Hasan b. Raşîk el-Ezdî el-Kayravânî, *el-'Umde fi Mehâsini'ş-Şi'r ve Âdâbih*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cil, 5. bs., 1401/1981.
- İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Feth Ziyauddîn Nasrullah b. Muhammed. *el-Meselu's-Sâir fi Edebi'l-Kâtib ve'ş-Şâ'ir*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. Mısır: Matba'atu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, 1358/1939.
- İbrahîm Enîs. *Mûsîka'ş-Şi'r* (Kahire: Mektebetu'l-Anglû el-Mısriyye, 2. bs., 1952.
- İmriulkays b. Hucr, *Dîvânu İmriulkays*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2004/1425.
- İnsamer, "Amerikada Ayrımcı Politikalar ve Siyahi Mücadele Tarihi". Erişim 25 Ocak 2022. https://insamer.com/tr/amerikada-ayrimci-politikalar-ve-siyahi-mucadele-tarihi_542.html
- İshakoğlu, Ömer. "Arap Göç Edebiyatı Endülüs Grubu Şairlerinde Vatan Özlemi". *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası* 23/2 (2013), 55-64.
- İslam Guiden. "Âlu Tarâblusî". Erişim 4 Aralık 2021. <http://www.islamguiden.com/kvinnor/index2200.htm>
- İslamist Movements. "el-Mutrân Grigoryûs Haccâr Mutrânu'l-'Arab". Erişim 3 Ocak 2022. <https://www.islamist-movements.com/37765>

- İyişenyürek, Orhan. *Abdullah eş-Şebrâvî ve Şiiri*. Konya: Aybil Yayınları, 2019.
- Joseph Chamie. *Religion and Fertility: Arab Christian-Muslim Differentials*. UK: CUP Archive, 1981.
- Joseph Zeitoun. “Deyru Seyyide al-Balamand el-Bitrîkî”. 11 Şubat 2022. <http://josephzeitoun.com/2008/10/-دير-سيده-البلمند-البطريكي>
- Joseph Zeitoun. “el-Metrûbûlît Gıfrîl Şâtillâ ed-Dımaşkî”. Erişim 3 Aralık 2021. <http://josephzeitoun.com/2015/07/-المتروبوليت-غفرئيل-شاتيلا-الدمشقي>
- Joseph Zeitoun. “el-Mu’allim Şâhîn ‘Atıyye”. Erişim 11 Şubat 2022. <http://josephzeitoun.com/2015/07/المعلم-شاهين-عطية>
- Joseph Zeitoun. “el-Mutrân Bevlus Ebû ‘Adl ed-Dımaşkî”. Erişim 1 Ocak 2022. <http://josephzeitoun.com/2008/10/-المطران-ابولس-أبو-عضل-الدمشقي>
- Joseph Zeitoun. “Mutrânu Haleb ve'l-İskenderûne Ebifânyûs es-Semrâ”. Erişim 17 Şubat 2021. <http://josephzeitoun.com/2020/04//مطران-حلب-والاسكندرونة-ابيفانيوس-الس>
- Joseph Zeitoun. “دير-سيده-البلمند-البطريكي”. Erişim 28 Ekim 2021. <http://josephzeitoun.com/2008/10/دير-سيده-البلمند-البطريكي>
- Kalaycı, Ünal. *Lübnan'da Türkçe Soyadları*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Doktora Tezi, 2019.
- Karacagil, Ö. Kürşad. “II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa'nın Günlüğü (1898)”. *Türkiyat Mecmuası* 24/2 (Aralık 2014), 73-97.
- Kazvîni Hatîb Muhammed b. Abdirrahmân. *Telhisu'l-Miftâh*. Pakistan: Mektebetu'l-Buşrâ, 2010.
- Kazvîni, Hatîb Muhammed b. Abdirrahmân. *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâga el-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemu'l-Muellifîn*. 4 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs el-'Arabî, ts.

- Kelbî, Ebu'l-Hâris Usâme b. Mürşid b. Münkız eş-Şeyzerî el-Kinânî. *el-Bedî' fî Nakdi's-Şi'r*. Kahire: Mektebetu ve Matba'atu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, 1960.
- Keleş, Erdoğan. "Cebel-i Lübnan'da İki Kaymakamlı İdari Düzenin Uygulanması ve 1850 Tarihli Nizamnâme". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 27/43 (2008), 131-158.
- Kılıç, Hulusi-Yetiş, Kazım. "Cinas", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 8/12-14. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kırmızı, Abdülhamit. *Abdülhamid'in Vâlileri Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908*. İstanbul: Klasik, 4. bs., 2016.
- Koç Üniversitesi (KU). "Yusuf Franko". Erişim 10 Şubat 2022. <https://yusuffranko.ku.edu.tr/tr/kralin-adamlari>
- Küçüksarı, Mücahid. *İbn Hicce el-Hamevî ve Dîvânı (Edisyon-Kritik)*. Konya: Palet Yayınları, 2018.
- Küçüksarı, Mücahit. *Arap Şairlerden es-Sefercelânî ve Şiiri Konya: Çizgi Kitabevi*, 2017.
- Kudâme b. Ca'fer, *Nakdu's-Şi'r* (İstanbul: Matba'atu'l-Cevâib, 1302.
- Kurban, İlyas. *el-Ezmetu'l-Bitrîkiyyeti'l-Antâkiyyeti'l-Urtûzuksiyye Mine's-Sene 1891 ilâ 1899*. Beyrut Amerikan Üniversitesi, Rapor-Araştırma, 1954.
- Ma'rife. "Yûsuf ed-Dibs". Erişim 20 Ocak 2021. https://www.marefa.org/سبب_دل_ا_ف_س_و_ي
- Mağribî, Abdulkâdir. "Matbû'âtun Hadîsetun", *el-Mecma'u'l-İlmiyyi'l-'Arabî* 7/11 (Kasım 1927), 518-522.
- Mağribî, Abdulkâdir. "Matbû'âtun Hadîsetun". *el-Mecma'u'l-İlmiyyi'l-'Arabî* 5/12 (Aralık 1925), 578-579.
- Mahmûd Rızık Selîm. *el-Edebu'l-'Arabî ve Târîhuhû fî'l-'Asri'l-Memâlik ve'l-'Usmâniyyîn ve 'Asri'l-Hadîs*. Mısır: Matâbî'u Dâri'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1957.
- Marmara Üniversitesi. "Türkler ve Ermeniler Tarih Boyunca Türk-Ermeni İlişkileri". Erişim 31 Ocak 2021. <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/nafia-nezaretinin-ilk-gayrimuslim-naziri-garabed-artin-davud-pasa-1816-1873/>

- Matlûb, Ahmed. *Mu'cemu Mustalahâtî'l-Belâğa ve Tatavvurihâ*. 3 Cilt. Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâşirûn, 2. Baskı, 2008.
- Matlûb, Ahmed. *Mu'cemu'n-Nakdi'l-'Arabiyyi'l-Kadîm*. 2 Cilt. Bağdat: Dâru'ş-Şuûnu's-Sekâfiyyeti'l-'Âmme, 1989.
- Merve Savaş, *Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Filistin ve Suriye Ziyareti (1898)*. İstanbul: FSM Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Meserre, Gerâsîmûs. *Ravdu'l-Meserre fî Tehânii Siyâdeti'l-'Allâme es-Seyyid Cerâsîmûs Meserre*. Lubnan: el-Matba'atu'l-'Usmâniyye, 1903.
- Mu'tezz-Billâh, Ebu'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed. *el-Bedî' fî'l-Bedî'*. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1990.
- Mu'tî, Alî. *el-'Alâkâtu'l-Lubnâniyye et-Turkiyye fî 'Ahdî'l-Mutasarrıfıyye*. Lübnan: Daru'l-Menhel el-Lubnânî, ts.
- Mutlu, Şâmil. *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- N. Ceviz, vd., *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Noursat. "في سوق الغرب.. القديس جاورجيوس حياً". Erişim 10 Ocak 2022. <https://noursat.tv/news/في-سوق-الغرب-القد-يس-جاورجيوس-حي->
- Nuveyrî, Şihâbuddîn Ahmed b. Abdilvehhâb el-Kuraşî. *Nihâyetu'l-Ereb fî Funûni-Edeb*. 33 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâikî'l-Kavmiyye, 1423/2002.
- Okumuş, Ruveyda. "II. Abdülhamid Devrinde Yıldız Parlayan Bir Devlet Adamı: Reşid Mümtaz Paşa (1856-1928)". *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 2 (2020), 113-140.
- Olgun, Said. ""Padişahım Çok Yaşa!" Sosyal ve Siyasî Yönleriyle II. Abdülhamid İçin Yapılan Doğum Günü Kutlamaları", *Gazi Akademik Bakış* 11/23 (Aralık 2018), 111-137. <https://doi.org/10.19060/gav.503953> .
- Orha, Zafer. *Beyrut Vilayeti'nde Osmanlı İdaresi (1887-1909)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

- Ortaylı, İlber. "19. Yüzyıl Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerinde Bazı Notlar". *Osmanlı Araştırmaları* 4/4 (Aralık 1984), 89-113.
- Özcan, Abdülkadir. "Cülûs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/108-114. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Özcan, Azmi. "Madras". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 27/310. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Özdemir, Yılmaz. "Beyrut'la İstanbul Arasında Yûsuf el-Esîr Hayatı ve Eserleri". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2008), 129-145.
- Öznurhan, Halim. "Tasrî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/130. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Öznurhan, Halim. "Arap Dilinde Ta'lîl ve Hüsn-i Ta'lîl". *bilimname* 5/2 (2004), 129-139.
- Pekparlatır, Selçuk. *Osmanlı Dönemi Şairlerinden Yusuf el-Esîr ve Şiiri*. Konya: Palet Yayınları, 2019.
- Poetsgate, "جرحي شاهين عطية" Erişim 11 Şubat 2022. <https://poetsgate.com/poet.php?pt=3852>
- Râzî, Fahreddîn. *Nihâyetü'l-İcâz fi Dirâyeti'l-İ'câz*. thk. Nasrullah Hacımüftüoğlu. Beyrut: 1424/2004.
- Reyhan, Cenk. "Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi". *Memleket Siyaset Yönetim* (2006/1), 171-181.
- Sa'leb, Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Yahyâ. *Kavâidu's-Şi'r*. Kahire: Mektebu'l-Hâncî, 1995.
- Sac'ân 'Âric Sa'âdet. *Hatarâtu'l-Cinân fi Tehnieti Emîr-i Alâyi Lübnân ve Huvel'l-Humâmu'l-Fâdil ve'l-Mikdâmu'l-Bâsil Sa'âdetlu Mulham Bek Ebû Şakrâ Mîr-u Alây-ı Lübnân*. Lubnan: el-Matba'atu'l-'Usmâniyye, 1897.
- Saint Takla. "Mothalath-Al-Ra7amat". Erişim 11 Şubat 2022. https://st-takla.org/Coptic-Faith-Creed-Dogma/Coptic-Rite-n-Ritual-Taks-Al-Kanisa/Dictionary-of-Coptic-Ritual-Terms/8-Coptic-Terminology_Meem_Noun/Mothalath-Al-Ra7amat.html
- Samancı, Yusuf Sami. *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden Mencek Paşa ve Şiirleri*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2017.

- Sarıkaya, M. "20. Yüzyılın İlk Yarısında Lübnan'da Arap Milliyetçiliğinin Edebiyatçı ve Çevirmen Önderlerinden Birisi: Flîks Fâris" *Bilimname* 38 (2019), 125-169. <https://doi.org/10.28949/bilimname.632275>
- Sarıkaya, Meliha Yıldırın. "Tenâsüp". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/446. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Şehâde, Selîm Mihâil. "Coğrafya ve İslam Coğrafyacıları". *el-Muktataf* 8/10 (Mayıs 1883), 593-600.
- Sekkâkî, Yûsuf b. Ebubekir b. Muhammed b. 'Ali. *Miftâhu'l-'Ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2. bs., 1987.
- Şeyho, Luvîs. "Matbû'atun Şarkıyyetun Cedîdetun". *el-Meşrik* 19/11 (Kasım 1921), 873.
- Şeyho, Luvîs. "Matbû'atun Şarkıyyetun Cedîdetun". *el-Meşrik* 3/7 (Nisan 1900), 333.
- Şeyho, Luvîs. "Matbû'atun Şarkıyyetun Cedîdetun". *el-Meşrik* 7/7 (Nisan 1904), 338.
- Şeyho, Luvîs. "Şezerât". *el-Meşrik* 3/8 (Nisan 1900), 382.
- Şeyho, Luvîs. *Târîhu'l-Âdâbi'l-'Arabiyye fi'l-karni't-tâsi' 'Aşera ve'r-Rub'u'l-Evvel Mine'l-Karni'l-'İşrîn*. Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 3. bs., 1991.
- Şukayr, Na'ûm. *Târîhu Sîna ve'l-'Arab*. B.y.: Hindâwî, 2018, 880.
- Suleybî, Kemâl, *Târîhu Lubnân el-Hadîs*. Beyrut: Dâru'n-Nehâr li'n-Neşr, 1991.
- Suzan, Yahya. "Arap Şiirinde Bir Nazım Türü: Muhammes". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*. 4 (Kasım 2010), 17-37.
- Tala, Murat. "Arap Şiirinde Lügaz ve Mu'ammânın Yapısı: İbnü'l-Fârız'ın Dîvân'ına Teorik Bir Bakış". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (Aralık 2018), 939-967.
- Taraajem. "Şâhîn 'Atıyye". Erişim 11.02.2022. <http://www.taraajem.com/persons/4470>
- Tasa, Muhammet. *Ahmed b. Şâhîn el-Kıbrısî*. Konya: Aybil Ofset, 2013.
- Tasa, Muhammet. *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*. Konya: Adal Ofset, 2007.

- Teftâzânî. Sa'uddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî. *el-Mutavvel*. İran: Mektebetu'd-Dâverî, ts.
- Toprak, M. Faruk. "Klasik Arap Şiirinde Luğaz". *Nüsha* 1/3 (2001), 97-110.
- Toprak, M. Faruk. "Mersiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/215-217. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- UC Press E-Books Collection 1982-2004. "Muzaffer Pasha (1902–1907). <https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft6199p06t&chunk.id=d0e6421&toc.id=d0e6309&brand=ucpress>
- Ülman, A. Haluk. *1860-1861 Suriye Buhranı*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1966.
- Üstün, Mahmut. "Klasik Arap Şiirinde Mersiye". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (Ocak 2021), 393-417.
- Üstün, Mahmut. *Endülüs Edebiyatı (Benî Ahmer/Nasrîler Dönemi)*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 2021.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Ebced". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 10/68-70. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Varlık, Nükhet. "Taun". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/175-177. İstanbul: TDV Yayınları, 2011
- Vilâyet-i Beyrut Salnamesi*, Defâ-i ÜLâ (1310/1892).
- Vilâyet-i Beyrut Salnamesi*, İkinci Defa, 1318/1900.
- Vilâyet-i Beyrut Salnamesi*. Defâ-i ÜLâ. Beyrut: Vilayet Matbaası, 1310/1892.
- Wikipedia, "Anichkov, Nikolai Milievich". Erişim 17 Şubat 2022. https://ru.wikipedia.org/wiki/Аничков,_Николай_Милиевич
- Wikipedia, "Dara (antic kent)". Erişim 12 Şubat 2022. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Dara_\(antik_kent\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Dara_(antik_kent))
- Wikipedia, "Otto Von Bismarck". Erişim 27 Ocak 2022. https://tr.wikipedia.org/wiki/Otto_von_Bismarck
- Wikipedia, "Şâhîn 'Atıyye". Erişim 11 Şubat 2022. https://ar.wikipedia.org/wiki/شاهين_عطية

- Wikipedia, “Yıldız Sarayı”. Erişim 4 Şubat 2022. https://tr.wikipedia.org/wiki/Yıldız_Sarayı
- Wikipedia. “Andrew Carnegie”. Erişim 27 Ocak 2022. https://tr.wikipedia.org/wiki/Andrew_Carnegie
- Wikipedia. “Dâru Sâdır”. Erişim 12 Şubat 2022. https://ar.wikipedia.org/wiki/دار_صادر_للنشر
- Wikipedia. “Melâtyûs es-Sânî ed-Dûmânî”. Erişim 2 Ocak 2022. https://ar.wikipedia.org/wiki/ملاطيوس_الثاني_الدوماني
- Wikipedia. “Savfar”. Erişim 22 Şubat 2022. <https://ar.wikipedia.org/wiki/صوفر>
- Wikipedia. “Sursock Family” Erişim 7 Ocak 2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Sursock_family
- Yakub, Emîl Bedî’. *el-Mu’cemu’l-Mufasssal fi ‘İlmi’l-‘Arûd ve’l-Kâfiye ve Funûni’ş-Şi’r*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1991.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. “el-Meşrik”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* 29/376-377. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Yusuf Es’ad ed-Dâgır, *Masâdiru’d-Dirâseti’l-Edebiyye*. 3 cilt. Beyrut: Menşûrâtü’l-Câmi’atu’l-Lubnâniyye, 1972.
- Zebîdî, Ebu’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed. *Tâcu’l-‘Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*. thk. Komisyon. 40 cilt. b.y.: Dâru’l-Hidâye, ts.
- Zeki Mahmûd Mucâhid. *el-A’lâmu’ş-Şarkıyye fi’l-Mieti’r-Râbi’ati’l-‘Aşera el-Hicriyye*. 4 cilt. Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 2. bs., 1994.
- Zeki Mahmûd Mucâhid. *el-A’lâmu’ş-Şarkıyye fi’l-Râbi’ati’l-‘Aşera el-Hicriyye*. 4 cilt. Kâhire: Matbaatu Hicâzî, 1955.
- Zengin, Salih Zeki. “II. Abdülhamit Döneminde Yabancı ve Azınlık Mekteplerinin Faaliyetleri”. *Belleten* 61/261 (2007), 613-652.
- Zeydân, Corcî. “Mutasarıfı Cebel-i Lubnân”. *el-Hilâl*, 1/1 (Eylül 1892), 27.
- Zeydân, Corcî. *Terâcumu Meşâhîri’ş-Şark fi’l-Karni’t-Tâsi’ ‘Aşere*. 2 Cilt. B.y.: Hindâwî, 2012.
- Ziriklî, Hayruddîn. *el-A’lâm*. 8 cilt. Beyrut: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, 2002.